

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ КРИЗИ

STATE AND TENDENCY OF CONSUMER CREDITING IN THE CONDITIONS OF CRISIS

У статті на основі аналізу даних Національного банку України та Державної служби статистики України проаналізовано сучасний стан та динаміку банківського кредитування в Україні. Проаналізовано структуру та динаміку кредитів, наданих домашнім господарствам. Досліджено споживче кредитування в розрізі валют. Розглянуто процентні ставки за новими кредитами домашнім господарствам за цільовим спрямуванням у розрізі валют. Проаналізовано надання кредитів домашнім господарствам в розрізі регіонів, виявлено нерівномірність такого розподілу, що спричинено величиною доходів та чисельністю жителів регіону. Визначено необхідність активізації ринку споживчого кредитування як необхідної умови забезпечення розвитку внутрішнього ринку та реального сектору економіки.

Ключові слова: банківська система, банківське кредитування, споживче кредитування, споживчий кредит, структура споживчого кредитування.

В статті на основі аналізу даних Національного банку України та Государственной службы статистики Украины проанализированы современное состояние и динамика банковского кредитования в Украине. Проанализированы структура и динамика кредитов, предоставленных домашним хозяйствам. Исследовано потребительское кредитование в разрезе валют. Рассмотрены процентные ставки по новым кредитам домашним хозяйствам по целевому направлению в разрезе валют. Про-

анализированы предоставленные кредиты домашним хозяйствам в разрезе регионов, выявлены неравномерности такого распределения, вызванные величиной доходов и численностью жителей региона. Определена необходимость активизации рынка потребительского кредитования как необходимого условия обеспечения развития внутреннего рынка и реального сектора экономики.

Ключевые слова: банковская система, банковское кредитование, потребительское кредитование, потребительский кредит, структура потребительского кредитования.

In the article on the basis of analysis of data of the National bank of Ukraine and Government service of statistics of Ukraine the modern state and dynamics of the bank crediting in Ukraine were analyzed. The structure and dynamics of credits given for households were analyzed. The consumer crediting was studied in the cut of currencies. Interest rates were observed in new credits for households using for a specified purpose in the cut of currencies. Allotting credit for households was analyzed in the cut of regions, the unevenness of such distribution was educed, and that was caused by the quantity of profits and number of habitants of region. The necessity of activation of market of the consumer crediting was defined as a necessary condition of providing the development of internal market and real sector of economy.

Key words: banking system, bank crediting, consumer crediting, consumer loan, structure of consumer crediting.

УДК 336.77

Мороз С.В.

к.е.н, доцент кафедри економічної теорії

Хмельницький національний університет

Постановка проблеми. Необхідною умовою забезпечення стабільності банківської системи є розвиток банківського кредитування. Постійна зміна умов на ринку банківських послуг та відкритість зовнішньому середовищу вимагають від банків постійного пошуку ринків та механізмів кредитування, зокрема споживчого кредиту. Саме від розвитку споживчого кредитування залежить формування та підвищення платоспроможного попиту населення, а отже, й розвитку економіки загалом. За останні роки саме сектор споживчого кредитування показував позитивну динаміку, що, з одного боку, стало певним індикатором активізації кредитної діяльності банків, а з іншого – призвело до зростання проблемної заборгованості та, як наслідок, до розбалансування діяльності окремих банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми споживчого кредитування досліджуються багатьма науковцями, серед яких необхідно відзначити таких вітчизняних вчених, як О. Барановський, О. Васюренко, В. Лагутін, В. Міщенко, А. Мороз, А. Ковальчук, С. Реверчук, М. Савлук, Т. Смовженко.

Вченими і практиками зроблено вагомий внесок у розвиток теорії і практики споживчого кредиту, зокрема щодо його сутності і використання. Водночас недостатньо досліджені й потребують поглибленого вивчення процеси споживчого кредитування в умовах економічної кризи.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану та динаміки споживчого кредитування в Україні в умовах фінансово-економічної кризи та визначення тенденцій його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням А. Мороза та М. Савлука [1, с. 113], споживчий кредит – це кредит, що спрямовується на задоволення особистих потреб людей, тобто обслуговує сферу особистого споживання.

Незважаючи на погіршення економічної ситуації в Україні, обсяги кредитування загалом мали тенденцію до зростання. Аналітичні дані щодо обсягів кредитування наведено у таблиці 1.

Протягом 2007–2016 років відзначається позитивна тенденція щодо зростання обсягів кредитування економіки України, винятком можуть бути лише кризові 2009 та 2015 роки. На відміну від

попереднього кризового етапу позитивним чинником у цій ситуації слід вважати не тільки утримання, але й нарощення обсягів кредитування, що є важливим для підтримання реального сектора економіки та споживчого ринку.

Основними споживачами фінансових ресурсів були нефінансові корпорації. На них припадало у 2007 році 61% усіх кредитів, що становило 260 476 млрд. грн. Впродовж 2007–2016* років їх

питома вага зросла до 82%, а фактичний розмір – до 812 080 млн. грн.

Питому вагу кредитів, наданих домашнім господарствам, наведено на рисунку 1.

Згідно з рисунком 1 протягом 2007–2015 років відбулися значні структурні зміни. Так, на частку кредитування фізичних осіб у 2007 році припадало 37,57% наданих кредитів, в 2008 році – 38,21%, в наступні роки цей показник мав тенденцію до спадання, а в 2016* році він склав 16,56%.

Динаміка обсягів кредитування наведена на рисунку 2.

Згідно з рисунком 2 темпи приросту усіх кредитів були зростаючими, крім 2015 року, де вони склали 96,17%. Найбільш стабільні темпи приросту відзначено серед кредитів, наданих нефінансовим корпораціям: зростаючий тренд протягом усього періоду, що аналізується. Для решти показників відзначені зростання з 2010 по 2013 роки та спадання протягом 2014–2016* років.

Загалом протягом 2007–2016* років зафіксовано відносний приріст за такими напрямками: кредитування домашніх господарств (102,24%); кредитування фінансових корпорацій (201,99%); всього кредитів (231,91%); кредитування нефінансових корпорацій (311,77%); кредитування сектору загального державного управління (42 650,0%).

Проаналізуємо динаміку та структуру кредитів, наданих домашнім господарствам, для чого побудуємо за даними НБУ аналітичну таблицю 2.

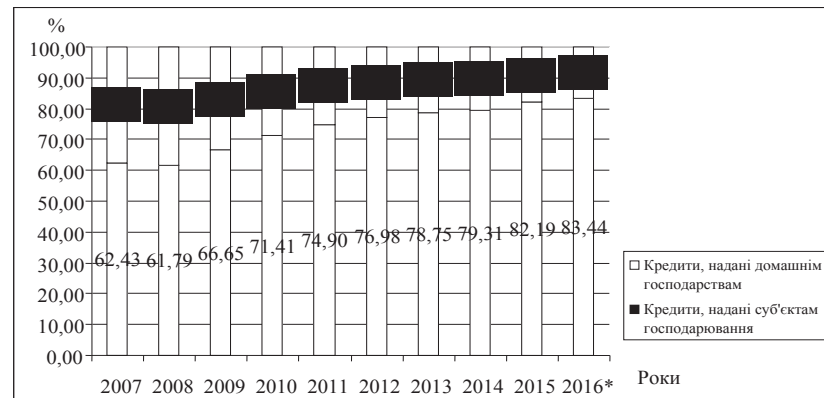

Рис. 1. Структура банківського кредитування у 2007–2016* роках [3]

Примітка: дані за 9 місяців

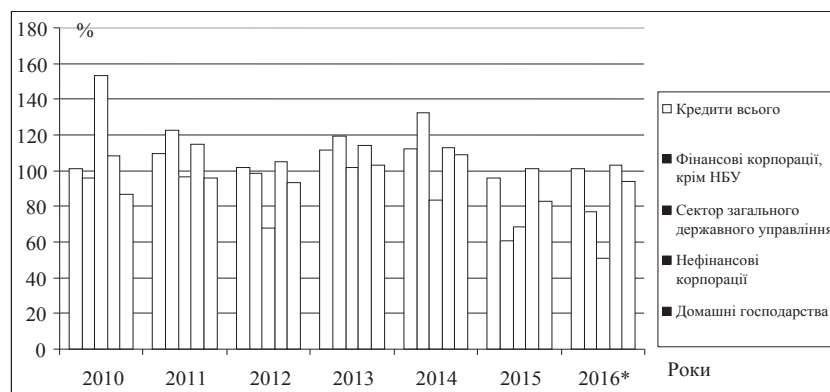

Рис. 2. Темпи приросту кредитів в розрізі секторів економіки [3]

Примітка: дані за 9 місяців

Таблиця 1

Кредити, надані резидентам у розрізі секторів економіки [3]

Період	Усього	У тому числі:				
		фінансові корпорації, крім НБУ	сектор загального державного управління	нефінансові корпорації	інші сектори економіки	
					усього	у тому числі домашні господарства
2007	426 867	5 932	4	260 476	160 455	160 386
2008	734 022	9 789	12	443 665	280 556	280 490
2009	723 295	14 014	5 755	462 215	241 311	241 249
2010	732 823	13 430	8 817	500 961	209 615	209 538
2011	801 809	16 441	8 532	575 545	201 291	201 224
2012	815 142	16 229	5 803	605 425	187 685	187 629
2013	910 782	19 317	5 908	691 903	193 654	193 529
2014	1 020 667	25 576	4 926	778 841	211 325	211 215
2015	981 627	15 564	3 364	787 795	174 904	174 869
2016*	989 956	11 982	1 706	812 080	164 187	163 976

Примітка: дані за 9 місяців

Таблиця 2

Кредити, надані домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням [3]

Період	Усього	В тому числі:		
		Споживчі кредити	На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	Інші кредити
2007	160 386	115 032	40 778	4 577
2008	280 490	186 088	88 352	6 050
2009	241 249	137 113	98 792	5 343
2010	209 538	122 942	81 953	4 643
2011	201 224	126 192	70 447	4 585
2012	187 629	125 011	58 427	4 191
2013	193 529	137 346	51 447	4 736
2014	211 215	135 094	71 803	4 318
2015	174 869	104 879	66 169	3 821
2016*	163 976	101 429	59 137	3 410

Примітка: дані за 9 місяців

Згідно з даними таблиці 2 для ринку споживчого кредитування України є характерним переважання споживчих кредитів відносно кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості. У відсотковому співвідношенні у 2016* році воно складало 61,85% проти 36,06%, інші кредити становили 8,06%, з них кредити на купівлю транспортних засобів займали 5,98%.

В абсолютному вимірі обсяг кредитів на споживання мав від'ємну тенденцію, за 2007–2016* роки їх величина скоротилась на 13 603 млн. грн., натомість величина кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості зросла на 18 359 млн. грн.

Найвищого рівня розвитку споживче кредитування досягло у 2008 році, а саме 186 088 млн.

грн., кредитування на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості у 2009 році складало 98 792 млн. грн.

Період 2014–2016* років характеризується спадом по усіх напрямках кредитування домашніх господарств.

Проаналізуємо споживче кредитування в розрізі валют, для чого побудуємо за даними НБУ аналітичну таблицю 3.

Споживче кредитування здійснюється в національній валюті, проте практика кредитування фізичних осіб в іноземній валюті в 2007–2008 роках обумовлює високу частку споживчих кредитів в іноземній валюті (таблиця 3).

Так, у 2007–2010 роках в структурі портфеля кредитів домашніх господарств переважала частка споживчих кредитів в іноземній валюті, вона коливалася на рівні 53–64%. Водночас ситуація з кредитуванням на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості була і залишається ще гіршою, оскільки частка кредитів в національній валюті у цей період становила лише 10–15%. Усе це обумовило високий рівень доларизації споживчих кредитів, а під час фінансово-економічних криз 2008–2009 років та 2014–2015 років спричинило суттєве підвищення системного кредитного ризику через збільшення кредитних платежів та зниження платоспроможності позичальників внаслідок девальвації гривні, а також погіршення якості балансів банківських установ.

Переважає кредитів домогосподарств в іноземній валюті потягом 2014–2016* років було спричинено не видаванням нових кредитів в іноземній валюті фізичним особам, а девальвацією гривні, внаслідок чого обсяги споживчих кредитів в іноземній валюті в перерахунку на національну зросли, тому збільшилися кредитні зобов'язання позичальників, значна частка яких не має можливості й надалі погашати свої кредити.

Таблиця 3

Кредити, надані домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням у розрізі валют [3]

Період	Споживчі кредити						На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості					
	усього	у тому числі у розрізі валют:					усього	у тому числі у розрізі валют:				
		гривня	долар США	євро	російський рубль	інші валюти		гривня	долар США	євро	російський рубль	інші валюти
2007	115 032	49 083	62 361	2 130	0	1 458	40 778	6 079	32 752	693	–	1 254
2008	186 088	66 693	11 3773	3 708	0	1 915	88 352	8 847	76 034	1 298	–	2 173
2009	137 113	52 190	80 906	2 549	0	1 468	98 792	11 632	83 086	1 548	–	2 526
2010	122 942	52 478	67 033	1 873	0	1 557	81 953	9 841	69 054	1 090	–	1 967
2011	126 192	71 091	52 602	1 573	2	924	70 447	12 503	55 694	881	2	1 368
2012	125 011	85 384	37 751	1 181	2	694	58 427	14 243	42 318	778	2	1 087
2013	137 346	108 224	27 657	939	1	525	51 447	13 685	36 040	736	1	984
2014	135 094	95 763	37 357	1 168	1	807	71 803	11 310	57 873	1 102	1	1 518
2015	104 879	66 662	36 268	1 140	0	809	66 169	11 001	52 203	917	1	2 049
2016*	101 429	65 265	34 238	1 172	0	754	59 137	9 764	46 896	888	1	1 588

Примітка: дані за 9 місяців

Згідно з рисунком 3 найбільшу питому вагу в структурі споживчого кредитування посідають кредити, видані у гривні (64,35%), кредити, видані в доларах США складають 33,76%, в євро – 1,16% та інших валютах – 0,74%.

Важливою характеристикою українського ринку споживчого кредитування є процентні ставки.

Рис. 3. Структура споживчого кредитування за 9 місяців 2016 року [3]

Примітка: дані за 9 місяців

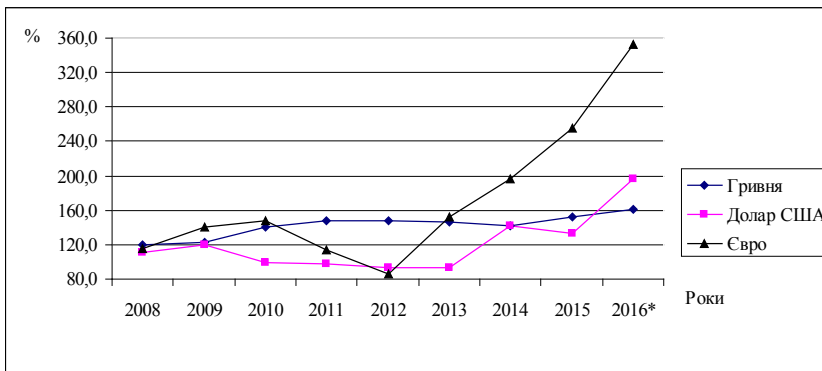

Рис. 4. Динаміка зростання відсотків за споживчими кредитами в розрізі валют відносно базового 2007 року [3]

Згідно з даними НБУ середньозважена ставка за новими споживчими кредитами протягом 2007–2016* років суттєво зросла: в гривні – з 19,6% до 31,5%; в доларах США – з 13,5% до 26,6%; в євро – з 12,8% до 45,1%.

Зворотну тенденцію мають відсоткові ставки за іпотечними кредитами, наданими на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості. Так, протягом 2007–2016* років вони знизились: в гривні – з 15,5% до 11,9%; в доларах США – з 12,7% до 10,1%.

Темпи зростання середньозваженої ставки за новими споживчими кредитами домашнім господарствам наведено на рисунку 4.

Так, згідно з рисунком найбільше зросли відсоткові ставки за споживчими кредитами, наданими в євро, а саме на 351,9%; в доларах США – на 196,8%; в гривні – на 160,9%.

Збільшення відсоткової ставки сприяє подорожчання споживчих кредитів, що може призвести до згорання споживчого кредитування, що матиме негативні наслідки як для банківської системи, так й для розвитку внутрішнього ринку і реального сектора економіки.

Зростання відсоткової ставки у валюті за умови триразового знецінення гривні призводить до зuboжіння позичальників та збільшення протермінованої заборгованості за споживчими кредитами.

Таблиця 4

Процентні ставки за новими кредитами домашнім господарствам за цільовим спрямуванням у розрізі валют [3]

Період	У тому числі:									
	Споживчі кредити					За іпотечними кредитами, наданими на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості				
	у тому числі у розрізі валют:					у тому числі у розрізі валют:				
	гривня	долар США	євро	російський рубль	інші валюти	гривня	долар США	євро	російський рубль	інші валюти
2007	19,6	13,5	12,8	12,2	9,4	15,5	12,7	11,5	–	9,3
2008	23,4	15,0	14,7	17,7	10,4	16,8	13,5	13,0	–	9,6
2009	24,0	16,3	18,1	0,3	9,9	20,6	13,3	12,4	–	9,0
2010	27,4	13,5	19,0	–	7,1	19,3	11,9	13,2	–	7,6
2011	28,8	13,2	14,7	15,8	6,6	16,4	9,3	12,4	16,3	6,2
2012	29,0	12,6	11,0	26,4	8,0	17,1	11,1	11,0	–	6,6
2013	28,5	12,7	19,5	32,0	7,0	18,5	13,0	12,7	–	7,0
2014	27,8	19,2	25,1	30,8	8,0	16,9	8,5	11,8	–	7,7
2015	29,8	18,0	32,6	49,8	11,1	11,8	9,3	12,6	–	6,3
2016*	31,5	26,6	45,1	38,0	22,3	11,9	10,1	–	–	–

Примітка: дані за 9 місяців

Таблиця 5

**Питома вага кредитів за регіонами країни
за дев'ять місяців 2016 року [3]**

Область	Питома вага регіонів в кредитах, наданих домашнім господарствам, %	Питома вага регіонів в загальній кількості наданих кредитів, %
Автономна Республіка Крим	0,03	0,01
Вінницька	1,87	0,55
Волинська	1,33	0,58
Дніпропетровська	9,34	20,50
Донецька	5,05	2,16
Житомирська	1,70	0,43
Закарпатська	2,30	0,56
Запорізька	2,87	2,02
Івано-Франківська	1,52	0,42
Київська та м. Київ	36,87	56,61
Кіровоградська	1,02	0,45
Луганська	1,80	0,48
Львівська	4,10	1,95
Миколаївська	2,09	1,75
Одеська	9,86	3,91
Полтавська	1,70	0,72
Рівненська	1,31	0,36
Сумська	1,10	0,50
Тернопільська	1,00	0,45
Харківська	5,69	3,35
Херсонська	2,20	0,57
Хмельницька	1,66	0,49
Черкаська	1,37	0,64
Чернівецька	1,17	0,26
Чернігівська	1,03	0,31

Згідно з таблицею 5 найбільше кредитів надано в Київській області та місті Києві (56,61%); в Дніпропетровській – 20,50%; в Одеській – 3,91%; в Харківській – 3,35%; в Донецькій – 2,16%; в Запорізькій – 2,02%. Наведені дані свідчать про значні перекося в кредитуванні регіонів країни, викликані передусім нерівномірністю розвитку регіонів, наявністю інвестиційних об'єктів.

Аналогічна ситуація спостерігається і з питомаю вагою регіонів в кредитах, наданих домашнім господарствам. Так, найбільше їх було надано в Київській області та місті Києві, а саме 36,87%, в Одеській – 3,86%; в Дніпропетровській – 9,34%; в Харківській – 5,69%; в Донецькій – 5,05%; Львівській – 4,10%. Причинами таких диспропорцій є чисельність жителів регіону, рівень їх доходів (наявних і потенційних), споживчі настрої.

Висновки з проведеного дослідження.

З одного боку, в умовах недостатності доходів населення для забезпечення зростаючих потреб спостерігається збільшення потенційного попиту на додаткові запозичені ресурси, що обумовлює розвиток ринку споживчого кредитування. А з іншого боку, ризики споживчого кредитування набуватимуть критично високих рівнів, що обумовлює необхідність посилення вимог до позичальників, удосконалення механізмів оцінки їх платоспроможності, підвищення обґрунтованості рішень щодо видачі споживчих кредитів.

Отже, очікувати пожвавлення ринку споживчого кредитування у короткостроковій перспективі не варто. Це пояснюється тим, що для банків споживчі кредити продовжують залишатися найризикованішим напрямом розміщення банківських ресурсів.

За результатами дослідження виявлено низькі темпи розвитку ринку споживчого кредитування в Україні, негативні тенденції щодо структури споживчих кредитів за видами валют, подорожчання споживчих кредитів в розрізі валют.

За умов, що склалися, необхідні стабільність і стійкість національної валюти, лише тоді вкладники не будуть панікувати, а позичальники зможуть прогнозувати свої можливості.

Споживче кредитування – найпоширеніший вид банківських операцій у розвинених країнах світу. В Україні обсяги споживчого кредитування зменшуються через негативний вплив фінансово-економічної та політичної кризи, яка зумовлює підвищення кредитних ризиків: зниження купівельної спроможності населення; зменшення довіри до банків; зростання вартості придбання товарів у кредит.

Майбутній розвиток споживчого кредитування багато в чому залежить насамперед від стабільності валютного курсу, покращення якості активів банківської системи, збільшення ресурсної бази та відновлення довіри населення. Саме тому важливо створити всі необхідні умови задля швидкого фінансового оздоровлення та відродження інвестиційного клімату в країні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Банківські операції : [підручник] / [А. Мороз, М. Савлук, М. Пуховкіна та ін.] ; за заг. ред. А. Мороза. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2008. – 608 с.
2. Банківська статистика : [навч. посіб.] / уклад. І. Белова. – Суми : Університетська книга, 2014. – 431 с.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.